

BODAÅN OCH MARSTRÖMMEN

– Specialinventering av Kultur- och fornlämningar

Michael Dahlin
Arkeologi & Kulturlandskap
2020-02-14

INLEDNING

Från 7/2 till 12/2 år 2020 genomförde Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap en arkeologisk specialinventering av forn- och kulturlämningar längst Marströmmen och Bodaåns avrinningsområden. Den inventerade delen ligger inom Oskarshamns och Västerviks kommuner, men vattendraget sträcker sig även inom Vimmerby kommun. Marströmmen och Bodaån är speciellt känd för sina fiskrika vatten, men också för sina höga natur- och kulturvärden. De kulturhistoriska lämningarna är flertaliga och spänner tidsmässigt över 10 000 år från stenålderns boplatser fram till 1800- och 1900-talets flottningsverksamhet.

BAKGRUND

Marströmmens vattenråd har beställt en kultur- och fornlämningsinventering av Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap. Inventeringen syftade till att ge Marströmmens vattenråd en överblick av vilka lämningar som finns inom de områden som kan komma att bli föremål för framtida åtgärder. Totalt hade 18 platser markerats på en karta, då de utgör utlopp ur sjöar och där det finns mänsklig påverkan på miljön. Påverkan består av anläggningar som tidigare uppförts med syfte att leda och sänka vattennivån i sjöarna och underlätta för vattnet att rinna ut ur sjöarna. Detta har idag medfört problem, då det i samband med torka uppstår låga vattennivåer inom hela det inventerade avrinningsområdet.

UPPDRAGET

Uppdraget bestod av att besöka dessa 18 platser och bedöma om:

- 1) Det finns kultur- och fornlämningar och i så fall registrera dem som sådana.

Detta skulle enkelt avrapporteras och lämningarna skulle motiveras till varför de var fornlämningar eller övriga kulturhistoriska lämningar (ÖKL). Motiveringen för fornlämning kan bestå av lämningstypens förmodade ålder eller om lämningen förekommer på en karta och sannolikt är äldre än 1850. Om den är yngre än 1850, och är en varaktigt övergiven lämning med kulturhistoriskt värde kan den bedömas som ÖKL. En övrig kulturhistorisk lämning skyddas inte av kulturmiljölagen utan av skogsbrukslagen. I tabellen nedan redovisas de nummer som uppdragsgivaren givit områdena, och sedan med den erhållna identiteten för Riksantikvarieämbetets Kulturmiljöregister (Fornreg).

I fält genomfördes arbetet med en handhållen GPS försedd med den ekonomiska kartan i skala 1:10 000. Utöver detta medtogs i fält utskrifter av historiskt kartmaterial och förberedda blanketter. Blanketterna underlättade inventeringen och bedömningen av lämningen och minskade risken för att missa någon viktig information i fält.

Mätdata från fältarbetet överfördes sedan till GIS-programmet *Q-GIS* för kartredigering och skapandet av shapefiler. Informationen från blanketterna överfördes till *Fornreg* och anmälningarna kunde slutföras (www.raa.se).

KÄLLKRITIK

Fältbedömningarna gjordes vid högt vattenstånd eller så kallat lågt vårflöde, vilket kan ha medfört att vissa lämningar inte upptäcktes eller kunnat beskrivas korrekt.

RESULTAT

Nr	Fältbedöm	Status	Orsak	RAÄ
1a	Uppgift om	ÖKL	DMS 4:4	L2020:1116
1b	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1117
2	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1118
3a	Kvarn	Fornlämning	Karta 1697, 1815, 1875, 1943	L1957:8511
3b	Vägbank	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1119
4a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1120
4b	Uppgift om	ÖKL	Karta 1697	L2020:1122
4c	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1125
4d	Ledarm	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1126
5a	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1128
5b	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1129
5c	Fyndplats	ÖKL	Kvarnsten	L2020:1130
5d	Dammvall	Fornlämning	Karta 1825	L2020:1131
5e	Fyndplats	ÖKL	Stenyxa, SHM 4901	L2020:1132
6	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1133
7a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1134
7b	Rensvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1135
8	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1137
9a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1139
9b	Uppgift om	ÖKL	Karta 1768 Ålfiske	L2020:1140
10	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1141
11	Rensvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1142
12a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1143
12b	Ledarm	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1144
13a	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1147
13b	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1149
14a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1150
14b	Dammvall	Fornlämning	Karta 1768	L2020:1152
14c	Uppgift om	ÖKL	Karta 1768, 1814 Ålfiske, Werket	L2020:1153
15a	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1161
15b	Dammvall	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1162
16a	Bro	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1164

16b	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1165
17a	Träindustri	ÖKL	Yngre än 1850	L1956:6588
17b	Bro	Fornlämning	Sannolikt äldre än 1850	L1956:7100
18	Kanal	ÖKL	Yngre än 1850	L2020:1166

1a L2020:1116 Fångstanläggning övrig Uppgift om fast fiske med lana. Käggleström 1556 har kronan ett ålfiske med en liten lan, kallat *Keggleströöm*, som räntar 1/2 mark torr ål; fisket har tidigare brukats av en skattebonde (DMS 4:4).

1b L2020:1117 Kanallämning, 110 m l (NV-SÖ), och 10-15 m br. Sidorna består av rensvallar 1-3 m br, 1-1,5 m h och består av 0,2-0,7 m st delvis övermossade stenar.

1b) L2020:1117 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

2 L2020:1118 Dammvall 12 m l, 1-2 m br, 0,5 m h och uppbyggd av 0,2-0,7 m st delvis övertorvade stenar. En liten öppning finns i dammvallen ca 1 m br. I kanten av dammvallen finns ett större markfast stenblock 2x2x1 m st.

2) L2020:1118 Dammvall Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

3a L1957:8511 Kvarnlämning, hjulkvarn, inom ett område av ca 45×37 m (N–S), bestående av 1 kvarngrund, 1 dammvall och 1 delvis kallmurad ränna. Kvarngrunden är 30×20 m (N–S) och består av kallmurade huggna stenar 0, 2–1 m st. Den murade rännan är ca 20 m l (N–S), 1–1,5 m br och 1 m dj, av 0,2–1 m st huggna stenar. Dammvallen 25–30 m l (Ö–V) 4 m br, 0,2–2 m h uppbyggd av 0,2–1 m st huggna stenar. Dammvallen är delvis fylld med mindre stenar. Centralt i grunden ligger en kvarnsten ca 1,3 m i diam och 0,2 m tj. Inom kvarngrunden har ett mindre vindskydd uppförts för att skydda bevarade kvarndelar, men taket har rasat in.

3a) L1957:8511 Kvarnlämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

3b L2020:1119 Färdväg Vägbank ca 160 m l (NÖ-SV och NV-SÖ), 3-4 m br, 0,2-0,5 m h. Själva vägytan är mestadels 4 m br och övertorvad. Delvis försedd med stenskoning med 0,3-0,5 m st stenar. Intill vägen finns 2 vallar med röjningssten från vägen 5-10 ml 1-2 m br 0,2-1 m st övermossade stenar.

4a L2020:1120 Kanallämning, 270 m l (NV-SÖ), och 20-30 m br varav åns bredd är 4-7 m br. Sidorna består av rensvallar 5-10 m br, 1-1,5 m h och består av 0,2-0,7 m st stenar. Inom området finns två dumphögar för renssten 3-4 m i diam, 1-1,5 m h bestående av 0,4-1 m st stenar. Kanalen är stundtals naturligt avgränsad med branta bergssidor.

4a) L2020:1120 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

4b L2020:1122 Kvarn Uppgift om kvarn. Något osäkert, men i en av rensvallarna skymtas något som kan utgöra del av en spismur ca 3 m i diam och 1 m h.

4b) L2020:1122 Kvarn Uppgift om kvarn. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

4c L2020:1125 Dammvall 35 m l (NÖ-SV), 4 m br, 0,5-2 m h och uppbyggd av 0,2-1 m st naturliga och mestadels huggna delvis övertorvade stenar. Dammvallen är skadad.

4c) L2020:1125 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

4d L2020:1126 Flottningsanläggning Ledarm ca 40 m l (NNÖ-SSV), 2-4 m br, 0,2-0,5 m h och bestående av 0,2-0,7 m st stenar.

5a L2020:1128 Dammvall, inom en yta 27x20 m (N-S) finns en ca 20 m l (Ö-V), 0,3-1 m br, 0,5-1,2 m h uppbyggd av 0,2-0,7 m st betongförstärkt stenmurar. I Ö kanten finns ett uppbyggt fundament 5x4 m och 0,5-1,3 m h. Mycket av vallen är nedrasad i strömmen och ett ca 12 meter långt parti av dammvallen ligger delvis ute i vattenströmmen och fortsätter upp på land.

5a) L2020:1128 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

5b L2020:1129 Kanallämning, 120 m l (NNV-SSÖ), och 20 m br. Sidorna består av rensvallar 3-4 m br, 1-3 m h och består av 0,2-0,5 m st övermossade stenar.

5b) L2020:1129 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

5c L2020:1130 Fyndplats för kvarnsten 1 m i diam 0,2 tj med järnband, nygjort betongfundament, stående som bord.

5c) L2020:1130 Fyndplats för kvarnsten. Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

5d L2020:1131 Dammvall 35 m l (ÖNÖ-VSV), 3-4 m br, 0,2-1 m h och uppbyggd av 0,2-1 m st naturliga och delvis övertorvade stenar.

5d) L2020:1131 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

5e L2020:1132 Fyndplats för en stenyxa, rombyxa med skafthål, 139x70x28, funnen 1872 i samband med upprensning i ån (SHM inv. nr 4901).

5e) L2020:1132 Stenyxa. Foto: Statens Historiska Museum.

6 L2020:1133 Kanallämning, 110 m l (NNV-SSÖ), och 15-20 m br. Sidorna består av rensvallar 1-4 m br, 0,5-2 m h och består av 0,2-0,5 m st övermossade stenar. Sidorna på kanalen är delvis kallmurade i 2-4 skift med 0,2-0,7 m st stenar. Sidorna runt kanalen är delvis utgrävda och terrasserade.

6) L2020:1133 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

7a L2020:1134 Kanallämning, 100 m l (NV-SÖ och NÖ-SV), och 10-12 m br. Sidorna består av rensvallar 3-4 m br, 1-1,5 m h och består av 0,2-0,7 m st övermossade stenar.

7a) L2020:1134 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

7b L2020:1135 Flottningsanläggning Rensvall 10 ml 3 m br 1-1,5 m h 0,2-0,7 m st övermossade stenar.

8 L2020:1137 Kanallämning, 120 m l (NV-SÖ), och 6-12 m br. Sidorna består av rensvallar 3-4 m br, 0,2-2 m h och består av 0,2-0,5 m st övermossade stenar. Delvis kallmurade sidor i 2-4 skift med 0,2-0,5 m st stenar. Inom området finns ett vadvälle eller platsen för en tidigare bro.

8) L2020:1137 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

9a L2020:1139 Kanallämning, 180 m l (NV-SÖ), och 8-10 m br och 3-4 m h. Sidorna består av rensvallar 2,5-3 m br, 0,2-1,5 m h och består av 0,2-0,7 m st övermossade stenar. Partier med kallmur 4-5 skift med 0,2-0,7 m st stenar.

9a) L2020:1139 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

9b L2020:1140 Fångstanläggning övrig Uppgift om ålfiske 1768. Ålfiske markerat på avmätningsskarta från 1768.

10 L2020:1141 Kanallämning, 40 m l (NÖ-SV), och 4-5 m br. Sidorna består av rensvallar 1-3 m br, 0,5-1 m h och består av 0,2-1 m st övermossade stenar.

10) L2020:1141 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

11 L2020:1142 Flottningsanläggning Renssten 5x2x0,3 0,1-0,5 m st stenar, kan finnas mer under vattnet på motsatt sida.

11) L2020:1142 Flottningsanläggning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

12a L2020:1143 Kanallämning, 100 m l (NV-SÖ), och 10-25 m br och 0,5-1 m h. Sidorna består av rensvallar 1-2 m br, 0,5 m h och består av 0,2-0,7 m st stenar.

12a) L2020:1143 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

12b L2020:1144 Flottningsanläggning Ledarm 10 ml (NV-SÖ), 1-2,5 m br, 0,5 h och består av 0,2-0,7 m st stenar.

12b) L2020:1144 Flottningsanläggning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

13a L2020:1147 Dammvall 15 m l (NÖ-SV), 0,5-1 m br, 0,5 m h och uppbyggd av 0,3-0,7 m st stenar.

13a) L2020:1147 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

13b L2020:1149 Dammvall 5 m l (NÖ-SV), 1 m br, 0,5 m h och uppbyggd av 0,3-0,7 m st stenar.

13b) L2020:1149 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

14a L2020:1150 Kanallämning, 30 m l (NV-SÖ), och 10-15 br och 0,5-1 m h. Sidorna består av rensvallar 1-2 m br, 0,5-1 m h och består av 0,2-0,6 m st stenar.

14a) L2020:1150 Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

14b L2020:1152 Dammvall, uppbruten i strömfåran och endast sidorna bevarade nu bestående av två fundament 2x2-3x2 m i diam och 1 m h av 0,2-0,7 m st huggna stenar, fyllda stenfundament. På platsen har det funnits en kvarn.

14b) L2020:1152 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

14c L2020:1153 Fångstanläggning övrig Uppgift om ålfiske på kartor från 1768 och 1814. Ålfisket vid Werket omtalas på en karta från 1768 och som ålverket på en karta från 1814.

15a L2020:1161 Kanal Kanallämning, 140 m l (NÖ-SV), och 15-20 m br och 0,5-1 m h. Sidorna består av rensvallar 1-3 m br, 0,5-1 m h och består av 0,2-0,7 m st stenar.

15a) L2020:1161 Kanal Kanallämning. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

15b L2020:1162 Dammvall, delvis uppbruten i strömfåran 15 m l (NV-SÖ), 3-5 m br och 1-1,5 m h och av 0,2-0,7 m st naturliga och block huggna stenar. Förutom åfåran finns ytterligare en rensad mindre fåra 20 m l (NÖ-SV), 2 m br och 1 m dj. Dammvallen har under senare tid används som bro och delar av en träbro finns kvar.

15b) L2020:1162 Dammvall. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

16a L2020:1164 Brofäste bestående av förstärkta åkanter 3-10 ml och med 1-2 m br , 1 m h vallar, delvis kallmurad lagd med 2-4 skift 0,2-0,7 m st naturliga och huggna stenar. Två stockar ligger över vattendraget och på brofästena.

16a) L2020:1164 Brofäste. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

16b L2020:1165 Kanal Kanallämning, 55 m l (NV-SÖ), och 5-10 m br och 1-3 m h. Sidorna består av rensvallar 3-5 m br, 0,5-1 m h och består av 0,2-0,7 m st stenar.

17a L1956:6588 Träindustri Bebyggelselämningar, sentida såg bestående av spridda grundstenar, som enligt markägaren måste vara från före 1870-talet, då den nu existerande sågen byggdes. Mellan de två åfåorna är rester av en timmerplan och 2 eldstäder för brännande av sågspån.

17a) L1956:6588 Träindustri. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

17b L1956:7100 Stenvalvsbro, 14 m l (NNÖ-SSV), 3,5 m br och 2,3 m h. Ett valv 4,5 m br och 1,7 m h av tuktade gråstenar 0,5 m l och 0,2-0,4 m br.

17b) L1956:7100 Stenvalvsbro. Foto: Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap.

18 L2020:1166 Kanallämning, 62 m l (NV-SÖ), och 7 m br och 0,2-1 m h. Sidorna består av rensvallar 1-2 m br, 0,2-1 m h och är uppbyggda av 0,2-1 m st delvis övertorvade stenar.

SAMMANFATTANDE KOMMENTAR

Denna inventering av forn- och kulturhistoriska lämningar visar med all tydlighet hur rikt detta vattendrag är på lämningar efter mänskliga verksamheter. Flertalet av de påträffade lämningarna kan inte med säkerhet föras längre tillbaka i tiden än 1850. Endast fyra lämningar kan med hjälp av historiskt kartmaterial föras till perioden före 1850 och det finns stöd i det historiska kartmaterialet för detta antagande. Det finns även uppgifter om äldre tiders verksamheter som t.ex. ålfiske. Det kan därför finnas bevarade lämningar efter detta och som inte kunde iakttas i samband med inventeringen. Det senare är särskilt viktigt då vattendraget under torra somrar drabbas av sjunkande vattennivåer. Detta kan resultera i att lämningar som tidigare bevarats av den skyddande vattennivån nu riskerar att skadas och vittra sönder. Michael Dahlin Arkeologi & Kulturlandskap vill understryka att lämningarna nu är lagskyddade och vid eventuella åtgärder inom vattendraget måste Länsstyrelsen i Kalmar kontaktas.

Litteratur

DMS 4:4 Det medeltida Sverige Band 4 Småland: 4 Aspeland, Sevede och Tuna län. 1999.
RAÄ

Historiska kartor

Avmätning 1691, G63-100:1

Avmätning 1697 G63-63:1

Avmätning 1724, G36-20:1

Avmätning 1768, G97-38:1

Storskifteskarta 1800, 08-Mis-171

Storskifteskarta 1814, 08-tun-48

Storskifteskarta 1815, 08-mis-146

Storskifteskarta 1825, G63-100:5

Generalstabskarta 1875.

Ekonomiska kartan 1943.

Bilaga

Kartor hämtade från Lantmäteriet och Fornreg. På kartorna redovisas de påträffade lämningarna. Lämningarna finns också registrerade i Fornreg, www.raa.se.

